

nál *dolce pena* (édes bánat), *amar dolce* (édes keserűség), *dolce giogo* (édes járom), *dolce errore* (édes tévelygés), *dolce nemica* (édes ellenség) stb., az Zoranicnál *slasti pune jada* (édességgel teli bánat); *jad medven* (mézes v. mézzel édesített méreg); *suze medvene i muke medvene* (mézes könnyek és mézes kinok); *slatka neprijateljica* (édes ellenség) stb. lesz. A variánsok széles skáláját találjuk más esetekben is, így a *catena* (lánc), *giogo* (járom), *prigione* (tömlőc), *laccio* (hurok), Zoranicnál *sinžir* = *sindžir* (bilincs, lánc), *uze* (bilincs) *jaram* (járom) és *uzli* (hurok) lesz. A példák még természetesen szaporíthatók.<sup>20</sup>

Bevezető mondataink egyikében megjegyeztük, hogy a XVI. század horvát költői, Petrarca verseinek fordításával, pontosabban átköltésével s a petrarkizmus költői eszközeivel széles körű adaptációjával olyan hagyományt teremtettek, amelyet — természetesen már más céllal — majd az új, a XVII. század képviselői is átvesznek, illetve tovább visznek. A XVI. századi Petrarca-kultusz és petrarkizmus történetének iménti vázlatos áttekintése talán eléggé meggyőzően bizonyította e kultusz létét és folytonosságát s azt, hogy a század horvát irodalmának egyik lényeges vonulatát kell látnunk benne. Olyan erővonalat, amelynek szükség-szerűen teremtődött folytatása a barokk századában is. A kontinuitás a századforduló idején fellépő, illetve életművíket ebben a periódusban kiteljesítő költők munkássága révén jött létre — Horacije Mažibradića és Marin Gazarovića gondolunk —, amennyiben ők egyszerre lettek Petrarca és olasz követői, de már a hazai petrarkista hagyománynak is imitátorai. Marin Gazarović szerelmi lírájában pl. a Petrarcahoz való kötődés mellett az újplatonista Hanibal Lucić költészetének közvetlen hatását is ki lehet mutatni.<sup>21</sup> Egészen természetes tehát, hogy a XVII. századi horvát költészet reprezentánsai (Ivan Bunić Vučić, Junije Palmotić, Ivan Gundulić)<sup>22</sup> is ösztönzést kaptak e hagyománytól — jöllehet: a petrarkizmus elemeinek alkalmazásakor minta lesz számukra az olasz irodalom is, amelyet — megintcsak tradicionálisan — az Adria parti városokban végig jól ismernek a horvát irodalom és műveltség ekkori képviselői. Annak tüzesebb vizsgálata, hogy milyen mérvű és jellegű, mennyire kiterjedt a XVII. század horvát költészetének petrarkizmusa, érthetően nem lehet e rövid áttekintés feladata, de annyit mégis említsünk meg, hogy leggyakoribb példaira a női szépség és a szerelem leírásaiban bukkanunk, Gundulić *Osman* c. törökellenes eposzában csakúgy, mint mondjuk Palmotić *Pavlimir* c. drámájában.<sup>23</sup> Bő két évszázad horvát költészetében lett tehát az olasz és az európai reneszánsz egyik legnagyobb lírikusának öröksége ily módon a legfontosabb alkotóelem — mindjárt szükség szerint igazodva természetesen a korigényekhez. Azok a lírikusok és epikus költők — vagy éppen prózairók, miként a zadari Zoranić —, akik a jelzett két évszázadban vállalták a petrarkizmus meggyökereztetését a horvát költészetben, mindig a kor irányadó szellemi és esztétikai törekvéseihez igazodtak, s ezért lehettek Kelet-Európa egykorú irodalmi szinképében az egyetemesség, de a nemzeti jelleg hordozói is.

Lőkös István

### Balassi és a korabeli lengyel irodalom

Az előadásunk címében jelzett kérdést még nem vetették sokoldalú tudományos vizsgálat alá. Tulajdonképpen évek óta alig néhány ténytet ismételtünk, melyek hivatva vannak illusztrálni — megjegyzendő eltérő bizonyító erővel — a Balassit Lengyelországgal és a lengyel irodalommal összefűző kötelékeket; feltehetően nem tulajdonítva ezeknek a kötelékeknek fontosabb jelentőséget. Így például a kiváló költőnek szentelt legutóbbi magyar tanulmányokban ritkán történik hivatkozás a lengyel kérdésekre, és viszont a lengyel reneszánszsal foglalkozó legújabb munkákban hiába keressük Balassi nevét. Ez a helyzet magyarázható a két ország összehasonlító irodalomtörténetének elsődlegesen nyugat-európai orientációjával, mind pedig a nyelvismertet kölcsönös hiányával. Úgy tűnik azonban, hogy az eddigi mulasztások elsősorban onnan erednek, hogy nem tudatosítottuk a legalapvetőbb kérdést, mégpedig azt, hogy Balassi munkássága számára éppen a lengyel irodalom jelenti a nélkülözhetetlen összehasonlító kontextust.

Kísérljük meg ezt a kiindulópontot — különben általánosan ismert — tényekkel alátámasztani. Balassi háromszor fordult meg Lengyelországban, s méghozzá irodalmi tevékenysége számára fontos — hogy ne mondjuk: döntő — időszakokban. A költőnek lengyel földön meglehetősen széles kapcsolatai voltak, melyeket megkönnyített a lengyel nyelvnek a horvát, de különösen a szlovák segítségével, valamint a latinnak és az olasz nyelvnek ismerete. Ennek eredmé-

<sup>20</sup> Mirko TOMASOVIĆ: Zoranić i Petrarca. Forum (Zagreb) 1975. XIV. Godište. XXIX. knj. 36—58.

<sup>21</sup> Marin FRANIČEVIĆ: l. m. 29.

<sup>22</sup> Ivan Bunić Vučićről, Junije Palmotićról, Ivan Gundulićról: Mihovil KOMBOL: l. m. 237—262.; V. Setschkaeif: Die Dichtungen Gundulić's und ihr poetischer Stil. Bonn, 1952.; ANGYAL Endre: Die slawische Barockwelt. Leipzig, 1960.

<sup>23</sup> A horvát barokk petrarkizmusáról értékes tanulmányt írt Pavao PAVLIČIĆ: Petrarkistički elementi u hrvatskoj baroknoj poemi, melodrami i epu. Forum (Zagreb) 1975. XIV. God. XXIX. knj. 59—72.

nyeként Balassit jóval mélyebb életrajzi szálak fűzték Lengyelországhoz, mint bármilyen más országhoz. Pontosan ezért van jogunk elvárni a lengyel irodalom összehasonlító kontextusát. De miért éppen a lengyel irodalomét? Balassi egyedülálló jelenség volt korának magyar irodalmában. Vagy talán pontosabban: a hazai hagyomány, melyből költészete kinőtt, számunkra ma jobbra ismeretlen, mivel szétszóródott és elpusztult. Ebben a helyzetben a lengyel alkotások Balassi munkássága számára különösen közeli háttérrel jelentenek. Közeli, nemcsak a két ország földrajzi szomszédosága és a költő kalandos élete, hanem elsősorban a feltűnő fejlődési analógiák miatt. Így hát még egyszer hangsúlyozzuk, hogy a lengyel irodalom Balassi munkássága számára összehasonlító kontextust jelent, mely érdekes tudományos eredményeket ígér. Tegyük hozzá zárójelben, hogy feltehetően valamivel másképpen fest a dolog az olasz irodalommal. Balassi kétségtelenül nagyon sokat köszönhet az olasz irodalomnak. De ebben az esetben olyan viszonyokról van szó, melyek a mai összehasonlító irodalomtörténet által felőlelt alig néhány területet töltenek ki.

Ugyanakkor Balassi és a kortárs lengyel irodalom közötti viszony igen differenciált összehasonlító irodalmi közelítést igényel. Hiszen ebben az esetben dolgunk lesz mind személyes, mind pedig irodalomon keresztül kapcsolatokkal; mind két-, mind pedig háromtagú szöveg közötti összefüggésekkel; mind genetikai összefüggésekkel, mind pedig egyszerű analógiákkal. Kísérjük meg tehát összegezni azt, amit a minket érdeklő területen eddig tettek és felvázolni a további kutatások irányát.

Először álljunk meg Balassi lengyelországi személyes kapcsolatainál. Milyen, kulturális és irodalmi szempontból aktív rétegekkel kerülhetett érintkezésbe a költő? Első lengyelországi tartózkodása során a fiatal költő még megismerhette Zsigmond Ágost krakkói udvarát. Igaz, hogy a király 1572-ben bekövetkezett halála előtt gyakrabban tartózkodott Varsóban és Litvániában, mint Krakkóban. Azonban az érett reneszánsz korában Krakkóban még élt a kiváló tudósokat, írókat és művészeket, lengyeleket és idegeneket összegyűjtő olaszos udvarának légréke. Az előkelő szórakozások és a rafinált varázslat folytatott tudós disputák teremtette atmoszférában szökkent szárba Kochanowski nemegy műve és született Baldassare Castiglione Cortegianójának lengyel fordítása. Balassi másodsorú Báthori Istvánnal járt Lengyelországban, és az ő oldalán töltötte ott-tartózkodásának tetemes részét. A király környezetében még nem alakult ki a latin nyelvű humanisták nemzetközi köre, mely hamarosan rá fogja nyomni bélyegét az udvarra. A már érett költőt tehát inkább a táborokban, katonák között látnánk, olyan környezetben, ahol Kochanowski „tanult”, „magas” költészetének hagyománya összefonódott a ponyvairódom, sőt népi alkotás hagyományaival. S végül Balassi harmadik lengyelországi látogatása a kulturális élet súlypontjának északra való tolodása éveire (annak kapcsán, hogy a lengyel trónt III. Váza Zsigmond foglalta el) és az ellenreformáció első sikereinek időszakára esett. A katolikus vallásra alighogy visszatért és művészetének csúcsait elérő költőnk ezúttal éppen az északi tartózkodásának köszönheti a legtöbbet. Ott, „az tenger partján Oceanum mellétt”, a braniewói jezsuita központban és talán Báthory András warmiai püspök székhelyén és Gdanskban alkalma volt beleélni magát a lengyel reneszánsz arany ószének légkörébe, metafizikus nyugtalanságába és a sztoicizmusban való egyensúlykeresésébe. Balassi három lengyelországi tartózkodása tehát életének és munkásságának három különböző korszakát, a lengyel reneszánsz három különböző fázisát és körét, Lengyelország három különböző eszmei-művészi rétegét jelenti. Balassi kulturális-irodalmi itineráriumának rekonstrukciója kell hogy jelentse azon aktualitások helyreállításának kiindulópontját, melyekkel a költő Lengyelországban találkozhatott. Elsősorban tehát azokban a körökben és rétegekben, melyekkel érintkezett, kell folytatni a költő feltételezett lengyelországi kapcsolatainak, esetleges ismeretségeinek, találkozóinak és megfigyeléseinek, lehetséges olvasmányainak, valamint teátrális és zenei élményeinek további keresését.

Minden ilyen kapcsolat fontos és nem csak mint életrajzi érdekesség. Ugyanis Balassi esetében ezeknek következményei vannak irodalmi munkásságában. Először: a kapcsolatok legegyszerűbb eredménye a lengyel tematikai ösztönzés: a magyar költő néhány verse a Lengyelországban szerzett élmények hatására született. Ezeket ugyanis könnyű megragadni és általában nem jelentenek komolyabb interpretációs nehézséget.

Másodsorú: jóval érdekesebb és bonyolultabb a lengyel dallam-inspiráció. Balassi néhány költeményét Lengyelországban énekelt dalok dallamára írta. Sajnos ezek az anyagok a mai napig sem lettek teljesen azonosítva. Nincs mód tehát pillanatnyilag arra, hogy megkíséreljük megállapítani az esetleges összefüggést ezen költemények ütem- és versmérték-struktúrája valamint a dallamminták között. Azonban ez a Balassi által alkalmazott gyakorlat már magában is óriási jelentőségű tény a régi lengyel irodalom kutatója számára. Ez, igaz, hogy közvetett, de Lengyelország esetében korai nyoma annak, hogy a „tanult”, „magas” költészet nálunk is dalok útján terjedhetett. Ez a gyakorlat lengyel földön gazdagabban és közvetlenül tulajdonképpen csak a XVII. század elejétől van dokumentálva és az is elsősorban a polgárság művészetében. Minden korábbi nyom tehát annál inkább értékes, mivel ebben az esetben Kochanowski költészetéről és a reneszánsz népiesség egyik aspektusáról van szó.

S végül harmadszor: a szövegek közötti relációkról, azaz a genetikus összefüggésekről van szó, melyek már évek óta a hagyományos összehasonlító irodalomtörténet érdeklődésének tárgyát képezik. Balassi egyik korai alkotása, Egy lengyel ének a LXVII. zsolttár átdolgozása, mely Jakub Lubelczyk lengyel változatából (1558) készült. Érdekes és egyben jellemző, hogy a fiatal költő nem nyúlt csak a latin szöveghez, hanem a sok közül éppen ezt a forrást választotta. Talán az a tény hívta fel a figyelmét, hogy ez a fordítás versben készült, és ezenkívül kottával volt ellátva. Talán Bornemisza Péter adta a kezébe a lengyel protestáns könyvét De talán — s ez lenne számunkra a legkedvesebb — maga Balassi vette észre Lubelczyk művében az irodalmi értékeket, melyekre valamivel később Kochanowski, a teljes zoltároskönyv fordítója is felfigyelt, nemegyzet kölcsönvéve elődjétől. Ezenkívül az sincs kizárva, hogy Balassi a későbbi XLII. zsolttár (Mint az szomjú szarvas . . .) valamint a Valedicit patriae (Ó én édes hazám . . .) c. versében Kochanowskitól valamit merített. Azonban ennek a két feltevésnek a végleges eldöntése még további összehasonlító tanulmányokat igényel. Következésképpen eddig nem sok közvetlen összefüggést sikerült feltárni Balassi költészete és a lengyelországi költészet között. Mivel léteztek az ezen genetikus viszonyokat elősegítő körülmények, el kellene kezdeni a rendszeres kutatást. Ennek különböző irányba kell folytania. Kochanowski munkásságát, főleg pedig zsolttárait (1579) és a Dalokat (1586) kell figyelmesen nyomon követni, különösen azért, mivel művei már nyomtatásban történt megjelenése előtt kéziratban közkézen forogtak. Figyelmesebben kell megvizsgálni a lengyel újlatin költészetet, mely tekintettel a nyelvre, könnyen volt hozzáférhető Balassi számára. Alapos elemzést kíván a Lengyelországban 1580 után különösen gazdagon burjánzó vallásos költészet. A „tanult”, „magas” alkotásokon kívül külön kellene foglalkozni a lengyel ponyvairodalommal és népköltéssel meg más folklór-anyaggal. A XVI. század második feléből sajnos nem sok maradt fenn ezekből az emlékekből. Nemegyszer azonban a később feljegyzett vagy kinyomatott szövegeket vissza lehet vonatkoztatni erre az időszakra. A genetikus összefüggések kutatásában az eddigieknél nagyobb figyelmet kellene szentelni a verstani elemeknek. S végül ki tudja, nem hoznának-e érdekes eredményeket a lengyel (vagy inkább az akkoriban Lengyelországban divatos) esztétikai és irodalmi elméletek, Balassi művészi-irodalmi tudata alakulására gyakorolt, esetleges hatásainak vizsgálata. Ez a javaslat azonban már túllépi a kétoldali szöveg közötti viszonyok körét . . .

Ugyanakkor nem lehet elhallgatni egy nyilvánvaló szöveg közötti viszonyt, amely ez az eddigiektől eltérően, ellenkező irányba hat. Arra az epizódra gondolunk, amikor Balassi nem „átvevő”, hanem „átadó” és a lengyel oldal lesz az „átvevő”. Nos Adam Czahrowski (kb. 1565—1599 után), aki nyolc évet töltött a magyar végvárokrakban (1588—1596), végezte el az *In laudem confinium* (Vitézek mi lehet . . .) lengyel átdolgozását. A Balassi által inspirált vers (vagy talán annak a végvári vitézek között közszájon forgó eredetije) volt Lengyelországban annak a tábori-végvári lírának első megnyilvánulása, mely csak a következő évszázadban érte el virágzását, többek között Zbigniew Morsztyn (kb. 1628—1689) tollának köszönhetően. Míg azonban ez bekövetkezett volna a barokk korban, Czahrowski versét egy különleges kaland érte. Az akkori Lengyelországban még előkészítetlen talajon funkcionáló vers egy polgári környezetben született névtelen paródiával találkozott. Íme Balassi így adott indítást egy háromtagú genetikus összefüggésnek.

Balassit és művészetét azonban Lengyelországgal és a lengyel irodalommal egy sokkal érdekesebb és jóval bonyolultabb többtagú viszony kapcsolja össze. Itt azokra a sokágú összefüggésekre és analógiákra gondolunk, melyekre — a magyar és lengyel elemeken kívül — más kultúrák és irodalmak elemei is rábárádáltak. Ebben az esetben is tehát háromoldali kapcsolatról van szó.

A bemutatást kezdjük az aránylag legegyszerűbb kérdéssel. Balassi — mint tudjuk — jól tájékozódott az olasz kultúrában és irodalomban. Rögtön felmerül itt a kérdés: a költő, aki feltehetően sohasem járt Itáliában, hol és milyen módon szerezte ezt az ismeretét? Eddig az a helyes nézet uralkodik, hogy ezt elsősorban saját tanulmányainak, olvasmányainak és az Erdélyben, e fontos olaszok központban töltött tartózkodásának köszönheti. De nem szabad lebecsülni azt a közvetítő szerepet, melyet ebben az esetben Lengyelország játszhatott. Annál is inkább, mivel biztosan tudjuk, hogy pontosan Braniewóban, 1590 végén olvasta a költő Machiavellit sőt talán éppen a lengyel Jan Osmólskinak dedikált kiadást. Lengyelországban tehát Balass közvetlenül is találkozhatott az élő olasz nyelvvel és a nagy számban itt tartózkodó olaszokkal. Lengyelországban szintén alkalma volt tapasztalni az Itáliából átvett szokásokat. S végül lengyel földön könnyen hozzáférhetett az itteni könyvtárakban gyakran előforduló olasz könyvekhez, az olasz művek lengyel fordításaihoz, valamint az olasz ösztönzésre született lengyel művekhez. Ki tudja nem került-e a kezébe Baldassare Castiglione Cortegiano c. művének remek lengyel átdolgozása, melyet Lukasz Górnicki (1527—1603) jelentetett meg 1566-ban.

Jóval sokrétűbb képet alkotnak a háromoldali szöveg közötti relációk. Maradjunk még egy pillanatra az olasz—magyar—lengyel háromszögnél. Balassi — mint közismert — három újlatin költőt — az olasz Hieronymus Angerianust és Michael Tarchaniota Marullust és a németalföldi

Ianus Secundust — átültette magyarra. Lefordította Cristoforo Castelletti Amarilli című drámáját is. A lengyel reneszánsz korában különösképpen nem érdeklődtek e három költő és a pásztordrámák iránt. De ami érdekesebb, mind a fenti három költő, mind pedig a pásztordrámák, mint műfaj, felkeltették a figyelmet a következő, azaz a barokk korban. A legkiválóbb lengyel barokk költő, Jan Andrzej Morsztyn (kb. 1620—1693) — Giovan Battista Marini mellett — lefordította Angerianus, Marullus és Secundus verseit, valamint Torquato Tasso Amintáját, amely különben nem volt az első pásztordráma Lengyelországban, mivel korábban már létezett Battista Guarini Pastor fidójának néhány fordítása. A magyar reneszánsz költőt és a lengyel barokk költőt tehát diachronikus analógia közelíti egymáshoz, mely a két költő által teljesen azonos, illetve műfajilag azonos irodalmi minták kiválasztásából fakad.

Alljunk meg most Balassi más fordításainál és azok lengyel kontextusainál. 1572-ben Krakóban jelent meg a Beteg lelkeknek való füves kertecske. Ma már rendelkezünk bizonyos nyomokkal, melyek arra mutatnak, hogy Michael Bock művének lengyel fordítása talán előbb jelenhetett meg nyomtatásban. Nem sokkal halála előtt, talán a jezsuita Braniewóban fogott hozzá Balassi Edmund Campianus Rationes decem című művének fordításához. 1584-ben Vlniusban jelent meg ennek a műnek Kasper Wilkowski (aki különben ugyanabban az időben mint Balassi tért vissza a katolikus hitre) által átdolgozott lengyel fordítása. Közismert, hogy 1589 nyarán végezte Balassi (vagy talán szándékozott elvégezni) George Buchaner Jepthes című drámájának átdolgozását. 1587-ben Krakóban jelent meg ennek a bibliai drámának lengyel átdolgozása, melynek szerzője Jan Zawicki volt. A lengyel szerzőről nem sokat tudunk azonkívül, hogy Jan Zamoyski mecénási köréhez tartozott, mellyel Balassi is kapcsolatot tartott. Feltehető, hogy a magyar költő 1589 körül szándékozott lefordítani az egész zsoltároskönyvet Theodor Beza verziójából. 1579-ben (és majd rögtön utána néhány felújításban, többek között 1583, 1585, 1587-ben) jelent meg nyomtatásban Kochanowski Zsoltároskönyve, mely főleg az előbb említett Buchanan parafrázisaihoz kapcsolódik, de bizonyos hasonlóságot árul el Beza verziójával is. Az idézett tények hasonlósága mind a négy esetben természetesen szembetűnő. Akérdecs csak az, hogy ezt hogyan értelmezzük! Az eljövendő kutatásoknak azt kell kimutatniok, hogy milyen jellegű jelenséggel van dolgunk. Csak egyszerű analógiákkal, vagy talán címbeili lengyel inspirációval, vagy esetleg azzal, hogy Balassi a lengyel szövegeket segítségként használta-e. Ez utolsó esetben lengyel közvetítéssel lenne dolgunk.

Végül meg kell emlékezni a Balassi költészetét a lengyel költészethez közelítő analógiákról, melyek nem keltik a genetikus, mindenesetre nem a közvetlen összefüggés gyanúját. Az első feladat, amely itt felmerül, Balassi és Kochanowski munkássága néhány aspektusának összehasonlító vizsgálata. Adjunk néhány példát. Érdekes eredményeket hozhatna mindkét költő versciklusainak összehasonlító elemzése. Összehasonlító vizsgálatot érdemel az autobiografizmus, Balassi és Kochanowski költészetének egyaránt annyira jellegzetes eleme. Érdemes lenne egyetlen pillantással felmérni a mindkét költő által akceptált életfilozófiát, bár életük végén mindketten különbözőképpen viszonyultak a sztoicizmushoz. Összevetést kívánnának a Balassinál és Kochanowskinál a költő feladatáról szóló igen hasonló nézetek, hasonlóképpen a saját újszerűségük tudata, hazájukban betöltött úttörő szerepük érzése. De Kochanowskin kívül sem hiányoznak a figyelemre méltó analógiák. Példaképpen felhozzuk Balassi és a Lengyelországban meghonosodott fordítói konvencióinak hasonlóságát; vagy a magyar költő kedvelt költői műfajait, melyek igen közel állnak a korabeli lengyel költészetben jelentkező formákhoz.

Megkíséreltük összegezni a Balassit Lengyelországgal és a lengyel irodalommal összekötő szájakra és analógiákra vonatkozó eddigi kutatásokat, illetve felvázolni az erre irányuló jövőbeli tanulmányok perspektíváit. Az itt ismertetett vázlat, mely szükségszerűen alig néhány vonásból áll, természetesen távol áll az egész problémakör kimerítésétől. Azonban már most jól látható, hogy a probléma megoldása a gyümölcsöző tudományos eredményeket ígér. Tegyük félre pillanatnyilag a részlet-megállapításokat, bár ezek alapvető megoldásokat hozhatnak. Figyeljünk inkább az egyik már most felmerülő általános következtetésre. Íme Balassi számszerűen szerény életművében az újszerűség, ami Lengyelországban néhány írónemzedék teljesítménye volt. A Kochanowskinál egy emberöltővel fiatalabb magyar költő művészetével felölelte a kiteljesedett és a hanyatló reneszánszt, és egyidejűleg előrelépett a Lengyelországban még csak a jövőt jelentő barokkba. Ebben a momentumban a mi számunkra nem fontos, hogy milyen okok játszottak itt közre. Fontos ellenben az, hogy ehhez a megállapításhoz az összehasonlító elemzés vezetett el bennünket. Mert az összehasonlító irodalomtörténetnek, az egyes összefüggések és analógiák kutatásával, az író eredetiségének meghatározásához kell vezetnie. Csak Balassi művészi helyzetét meghatározása a korabeli közép-európai és különösen a lengyel irodalom háttérében teszi lehetővé a magyar költő hazai és európai jellegének, igazi nagyságának valószínű bemutatását.

Jan Ślaski  
(Varsó)